

Το γλωσσικό ζήτημα (Θέματα Παιδείας τεύχος 15-16)

Submitted by user-3 on Πέμ, 22/01/2009 - 11:55

- [Γληνός](#) [1]
- [γλωσσικό ζήτημα](#) [2]
- [Άρθρα - Μελέτες](#) [3]

Το γλωσσικό ζήτημα*

Διαβάζοντας κανείς τα ερωτήματα που έθεσαν στο περασμένο τους φύλο οι Νέοι Πρωτοπόροι, θα μπορούσε ν' απαντήσει. «*Μα πάλι λοιπόν θα συζητήσουμε για το γλωσσικό ζήτημα; Δε φτάνουν πια εδώ κι εκατόν πενήντα χρόνια οι θεωρητικές έρευνες και δεν είναι προτιμότερο να λύνουμε το ζήτημα στην πράξη, καλλιεργώντας τη γλώσσα μας και διατυπώνοντας μ' αυτή όλα τα νοήματα του πολιτισμού μας;*»

Ο στοχασμός αυτός φαίνεται σωστός, μα δεν είναι. Γιατί το ζήτημα δεν έχει λυθεί οριστικά. Και για κανένα πρόβλημα αντικειμενικό δεν υπάρχει για μας η λύση χωρίς αντίστοιχη θεωρία, που να οδηγεί. Αυτή είναι η βασική αρχή του συνειδητού σοσιαλιστικού πολιτισμού. Κι έπειτα, γιατί η μάζα δεν είναι συνολικά διαφωτισμένη απάνω στο ζήτημα και πολλές ακόμα πρόληψες σέρνει μαζί της και γι' αυτό, όπως και για τόσα άλλα. Και τέλος, γιατί και αυτή η πρωτοπορία της εργατικής τάξης δεν έχει τονίσει αρκετά την άποψή της απάνω στο πρόβλημα.

Είναι λοιπόν ανάγκη να γίνει η έρευνα και πόση ωφέλεια θα προκύψει, αν γίνει η σωστή δουλειά. Για να βοηθήσω τη δουλειά αυτή θα πω κι εγώ μερικούς στοχασμούς μου.

Και μου φαίνεται πρώτα - πρώτα πως πρέπει να ξεχωρίσουμε αποξαρχής τη σοσιαλιστική άποψη από την αστική. Για μας το πρόβλημα μπαίνει πολύ απλά και καθαρά. Βασικός όρος για τη δημιουργία της σοσιαλιστικής κοινωνίας είναι το ξύπνημα της λαϊκής συνείδησης. Όλο το κοινωνικό σώμα πρέπει να πάρει μέρος συνειδητά στο χτίσιμο της νέας κοινωνίας. Το ξύπνημα της συνείδησης στις μάζες είναι αδύνατο, αν δε χρησιμοποιηθεί για όργανο ολόκληρης της πνευματικής ζωής η γλώσσα, που μιλάει ο λαός.

Άρα για μας τη στιγμή που αληθινά θα ξυπνάει η συνείδηση της μάζας και θ' αρχίζει το χτίσιμο της σοσιαλιστικής κοινωνίας, αυτό θα γίνεται με τη χρησιμοποίηση της λαϊκής γλώσσας και από το κράτος και από όλους τους κοινωνικούς οργανισμούς και από τις εφημερίδες και από όλους, παντού και πάντα.

Το φαινόμενο αυτό το είδαμε στη Σοβιετική Ένωση. Εκεί, πριν από την Επανάσταση, το κράτος προσπαθούσε παντού να επιβάλει τη ρούσικη γλώσσα, καταπιέζοντας όλες τις εθνότητες, που είχανε γλώσσες διαφορετικές είτε σλαβικές ή και άλλες. Ύστερ' από την επανάσταση αναγνωρίστηκαν όλες οι εθνικές γλώσσες, έγιναν βάση για τη μόρφωση των λαών, έγιναν όργανο για το ξύπνημα της συνείδησης των μαζών. Γράφτηκαν γλώσσες, που ως τότε δεν είχαν ούτε αλφάβητο. Δημιουργήθηκαν αλφάβητα λατινικά, γράφτηκαν βιβλία, βγήκαν εφημερίδες, δημιουργήθηκε θέατρο, ιδρύθηκαν ανώτερα ιδρύματα επιστημονικά, ακαδημίες, ινστιτούτα, όλα χρησιμοποιώντας γλώσσες, που πριν δεν ακούγονταν ούτε στο δημοτικό σχολείο.

Ο Στάλιν έδωσε με δυο λόγια την πιο πετυχημένη διατύπωση για την κίνηση αυτή. **«Δημιουργείται ένας πολιτισμός εθνικός στη μορφή, σοσιαλιστικός στο περιεχόμενο».**

Αυτός ο τύπος είναι το κλειδί και για το ελληνικό γλωσσικό πρόβλημα και αυτό το είδαμε πάλι να γίνεται στη Σοβιετική Ένωση. Εκεί οι Έλληνες προλετάριοι και κολχόζνικοι έλυσαν με μιας το γλωσσικό πρόβλημα. Πήρανε τη δημοτική γλώσσα, απλοποίησαν την ορθογραφία και την έκαναν φωνητική, γράψανε τα βιβλία τους όλα σ' αυτή, τις εφημερίδες τους, τα περιοδικά τους, το θέατρό τους. Τη βάλανε στα σχολεία. Πρόβλημα εθνικής διγλωσσίας μέσα στο πλαίσιο του σοσιαλιστικού πολιτισμού δεν υπάρχει. Κάθε λαϊκή ομάδα μορφώνεται με τη γλώσσα που μιλάει.

Και αν κοιτάξουμε τα πράγματα, πώς διαμορφώνονται και δω στην Ελλάδα το ίδιο φαινόμενο θα πιστοποιήσουμε. Από τη στιγμή που έχουμε στον τόπο μας μια αληθινή εκπροσώπηση της μαζικής συνείδησης, από τη στιγμή που οργανώθηκε αληθινά η πρωτοπορία του προλεταριάτου, πραχτικά έχει λυθεί το γλωσσικό πρόβλημα στη βάση του. Όσο είχαμε ψευτοσοσιαλιστικά φαινόμενα, είχαμε και στο γλωσσικό αντισοσιαλιστικά ξεσπάσματα. Ο Δρακούλης, ο Σίδερης και άλλοι έγραφαν καθαρεύουσα. Προχτές ακόμα έβγαλε το Εργατικό Κέντρο της Αθήνας ψηφίσματα στην καθαρεύουσα!

Ο κομμουνιστικός όμως τύπος όλος, καθώς και όλες οι λειτουργίες και όλη η οργάνωση η κομματική και όλη η

θεωρητική δουλειά γίνεται στη λαϊκή γλώσσα. Άλλο ζήτημα, αν γίνονται λάθια. Μιλάμε εδώ για τη βάση. Και η βάση είναι σωστή.

Άρα μπορούμε να συμπεράνουμε. Η οργανωμένη συνειδητή πρωτοπορία του ελληνικού προλεταριάτου έχει λύσει το πρόβλημα και θεωρητικά και πρακτικά. Ζήτημα δεν υπάρχει για μας. Από τη στιγμή που η πολιτική εξουσία θα περάσει στα χέρια της εργατοαγροτικής μάζας, το γλωσσικό πρόβλημα θα έχει λυθεί οριστικά και τελειωτικά. Γιατί όλος ο κρατικός μηχανισμός, όλες οι κοινωνικές λειτουργίες και όλη η μόρφωση θα μεταχειρίζονται τη λαϊκή γλώσσα και μόνο αυτή.

Μα αν το πρόβλημα είναι τόσο καθαρό και απλό από την κομμουνιστική άποψη, δεν είναι καθόλου το ίδιο από την αστική.

Εκεί μπορούμε να πούμε πως σήμερα βασιλεύει περισσότερο σκοτάδι παρά πριν από είκοσι χρόνια. Τα πράγματα είναι πιο θολά και συγχυσμένα. Ούτε απόφαση καθαρή ούτε γραμμή σταθερή, για να λυθεί το πρόβλημα αυτό. Είναι γνωστό πως η αστική τάξη σε άλλες χώρες στην εποχή της δημιουργίας της και της επαναστατικής της πορείας έλυσε το γλωσσικό πρόβλημα. Στην Ελλάδα δεν έγινε αυτό για λόγους ιδιοτυπίας στην εξέλιξή της, που δεν είναι η στιγμή να τους αναλύσουμε εδώ. Σε τρία άρθρα που δημοσίεψα πριν λίγες μέρες στο «Ριζοσπάστη» με τον τίτλο «*Η αστική δημοκρατία και τα προβλήματα του πολιτισμού στην Ελλάδα*» έδωκα τις γενικές γραμμές της γλωσσικής εξέλιξης στον τόπο μας.

Εξετάζοντας σήμερα την τωρινή κατάσταση μέσα στο αστικό στρατόπεδο μπορούμε να μιλήσουμε για έναν ξεπεσμό, για μια χρεωκοπία του αστικού δημοτικισμού.

Ο αστικός δημοτικισμός εδώ και τριάντα χρόνια παρουσιαζόταν σαν το πιο ζωντανό πνεματικό κίνημα της αστικής τάξης. Πολλοί ονειρεύτηκαν και πίστεψαν τότε πως μέσα από το κίνημα αυτό θα έβγαινε μια αληθινή αναγέννηση του τόπου μας. Ο δημοτικισμός έπαιρνε, τρεις μορφές, **α) τη λογοτεχνική ή μορφική, β) την εκπαιδευτική και γ) την κοινωνικοπολιτική.** Με την πρώτη μορφή του ο δημοτικισμός εχτοπίζοντας τη νεκρή καθαρεύουσα από τη λογοτεχνία, όχι μόνο ζωντάνευε μορφικά το λόγο και έδινε στον τεχνίτη το δημιουργικό μέσο, που του έλειπε, παρά και τον οδηγούσε στην αληθινή πηγή της έμπνευσής του, τη νεοελληνική ζωή. Και μπορούμε βέβαια να πούμε σήμερα, πως η λογοτεχνία αληθινά ζωογονήθηκε από το δημοτικισμό και όχι μόνο έδωσε έργα, που αποκρυσταλλώσανε την κοινωνική συνείδηση της εποχής από τα 1880 και δώθε, μα και καλλιέργησε τη λαϊκή γλώσσα σε βαθμό, που να είναι σήμερα έτοιμη για να εκφράσει κάθε νόημα του σύγχρονου πολιτισμού. Έτσι ετοιμάστηκε μια πολύτιμη κληρονομιά για το προλεταριάτο. Και την κληρονομιά αυτή, σύμφωνα με την αρχή που λέει πως τότε μόνο το προλεταριάτο θα γίνει άξιο να χτίσει το σοσιαλιστικό πολιτισμό, όταν αφομοιώσει δημιουργικά κάθε καλό που έχουνε δημιουργήσει οι περασμένοι πολιτισμοί, έχουμε χρέος να την πάρουμε ολάκερη και να την προχωρήσουμε πάρα πέρα. Οι δυο πηγές, που θα μας δώσουνε τη γλωσσική φόρμα, που σ' αυτή θ' αποκρυσταλλώνουμε το σοσιαλιστικό πολιτισμό μας, θα είναι η **κοινή** γλώσσα, που μιλάν οι έλληνες εργάτες και αγρότες και η **λογοτεχνική** γλώσσα, που βασισμένη στον προφορικό λόγο του λαού και στο δημοτικό τραγούδι, διαμορφώθηκε από το Σολωμό ίσαμε τον Ψυχάρη και το Βάρναλη.

Το γλωσσικό όμως πρόβλημα δεν κλείνεται μέσα στα σύνορα της λογοτεχνίας. Αυτό το λάθος το κάνουνε γενικά, μπορεί να πει κανένας, οι αστοί λογοτέχνες. Κλεισμένοι αυτοί μέσα στον ελεφάντινο πύργο του ατομικισμού τους, που τους απομονώνει και τους κρατάει μακριά από τον εργαζόμενο λαό και τα πραγματικά προβλήματα του πολιτισμού του, αδιαφορούν τι γίνεται πάρα πέρα από τα λογοτεχνήματά τους. Όσοι μάλιστα απ' αυτούς είναι και κοινωνικοί σπεκουλάντρες, παίρνουνε και καθαρά εχτρική στάση απέναντι στο λαό, κηρύχνοντας πως και η καθαρεύουσα έχει τα δικαιώματά της ή πως γραφτή γλώσσα πρέπει να γίνει η γλώσσα των σαλονιών της αθηνέικης αριστοκρατίας.

Η αστική όμως τάξη τη στιγμή της επαναστατικής της εξόρμησης από τα 1900 και δώθε ένιωσε πως το γλωσσικό δεν είναι μόνο λογοτεχνικό πρόβλημα και έδωσε στο δημοτικισμό πλατύτερα σύνορα.

Το γλωσσικό ζήτημα έλεγαν τότες είναι ζήτημα γενικό. Η καθαρεύουσα, που είναι γλώσσα ψεύτικη και τεχνητή και δε μαθαίνεται πρέπει να φύγει ολότελα. Στη θέση της πρέπει να μπει η δημοτική και φυσικά πρέπει να μπει πρώτα - πρώτα στο σχολείο.

Έτσι γεννήθηκε ο **εκπαιδευτικός δημοτικισμός**, που μπορούμε ν' αναφέρουμε για πρώτο αντιπρόσωπό του στα τελευταία τριάντα χρόνια το Φώτη Φωτιάδη, της Πόλης. Και ο εκπαιδευτικός δημοτικισμός δεν ξεκίνησε μόνο με την ιδέα να διδάσκεται στα σχολεία η δημοτική γλώσσα και να φύγει η καθαρεύουσα. Πήγαινε πολύ βαθύτερα. Ζητούσε να χτυπήσει την προγονοπληξία και το βερμπαλισμό της παιδείας, να τη στρέψει στα πράγματα και το σύγχρονο πολιτισμό, να την αναζωογονήσει και να τη συγχρονίσει. Γι' αυτό το πρόγραμμα του «*Εκπαιδευτικού Ομίλου*», που ιδρύθηκε στα 1910, δεν ήτανε μόνο γλωσσικό. Στα 1914 που διατυπώθηκε οριστικά ζητούσε καθολική αναγέννηση της ελληνικής παιδείας σύμφωνα μ' αυτό το πνέμα, το συγχρονιστικό και ρεαλιστικό. Μα ο εκπαιδευτικός δημοτικισμός δεν έφτασε στ' αποτελέσματα πού 'χε ο λογοτεχνικός. Η δημοτική γλώσσα μπήκε στα δημοτικά σχολεία στα 1917 και μπορούμε να πούμε πως ωφέλησε το λαϊκό σχολείο όχι μόνο από τη γλωσσική άποψη, παρά και γιατί έδωσε στα αναγνωστικά βιβλία ένα περιεχόμενο

συμφωνότερο με τη ζωή. Μερικά αναγνωστικά βιβλία, όπως το Αλφαβητάρι ο «*Ηλιος*» και τα «*Ψηλά Βουνά*» του Ζ. Παπαντωνίου, μπορούμε να πούμε πως ήτανε σπουδαίες κατάχτησες για την παιδεία μας και είνε ό,τι καλύτερο δημιούργησε η σχολική μας λογοτεχνία, μέσα στα αστικά πλαίσια πάντα.

Ο εκπαιδευτικός όμως δημοτικισμός από τα 1920 και προπάντων από τα 1925 και δώθε άρχισε να ξεπέφτει.

Χαρακτηριστικό σύνορο του οριστικού ξεπεσμού του είναι η διάσπαση του Εκπαιδευτικού Ομίλου, που έγινε στα 1927. Ο αστικός εκπαιδευτικός δημοτικισμός ξέπεσε στον οπορτουνισμό και την αντίδραση, γιατί παρασύρθηκε από τη γενική αντιδραστική μεταστροφή της αστικής τάξης, που άρχισε από τα 1920 και δώθε. Ούτε το αίτημά του να γίνει η λαϊκή γλώσσα, γλώσσα της παιδείας γενικά από τα κάτω ως απάνω, από το δημοτικό σχολείο ως το πανεπιστήμιο, ούτε αυτό το καθαρά μορφωτικό αίτημά του δεν το κράτησε.

Ως προς την ουσία κολλήθηκε σε μια ρωμαντική και αντιδραστική αντίληψη της «*νεοελληνικής πραγματικότητας*». Η έννοια αυτή της νεοελληνικής πραγματικότητας καρφώθηκε στο περιεχόμενο, ενός στενού εθνικισμού, ενός «φοκlorισμού», που έχει τάχα μέσα του αιώνια ανθρωπιστικά στοιχεία και που κλείνει τα μάτια του στην αληθινή κοινωνική πραγματικότητα, στις βαθύτατες και ουσιαστικές αλλαγές, που φέρνει μαζί της η οικονομική εξέλιξη και της δικής μας κοινωνίας αλλάζοντας και όλο το ψυχικό και πνευματικό εικοικοδόμημά της. Έτσι χρεωκόπησε ολότελα ο αστικός εκπαιδευτικός δημοτικισμός και σήμερα ταυτίζεται στην ουσία με τον καθαρευουσιανισμό, που και οι δυο συντρέχουνε στο κοινό αυλάκι της αστικής αντίδρασης, το φασισμό.

Το σημείο αυτό μας φωτίζει αρκετά τη χρεωκοπία του αστικού δημοτικισμού και στην τρίτη μορφή του την **εθνικοκοινωνική**. Πιστεύτηκε για μια ορισμένη εποχή γύρο στα 1900, πως ο δημοτικισμός μπορούσε να είναι ένα καθολικό αναπλαστικό ιδανικό της ελληνικής κοινωνίας, που φυσικά οι δημοτικιστές, μη όντας καθόλου κοινωνιολογικά διαφωτισμένοι, την έβλεπαν τότες σα μιαν αδιαφοροποίητη ολότητα.

Άλλοι αντιπροσωπεύοντας τους θολούς και αόριστους ιμπεριαλιστικούς πόθους της αστικοφεουδαρχικής κυρίαρχης τάξης ονειρεύονταν ν' αναστήσουν με το δημοτικισμό τη βυζαντινή αυτοκρατορία (Ραμάς, Ίδας, Δέλτα), άλλοι ήθελαν το «γένος» λεύτερο όλο και δοξασμένο με το λόγο (Ψυχάρης, Παλαμάς), άλλοι πίστευαν πως ο δημοτικισμός θα οργανώσει ένα γερό σύγχρονο αστικό κράτος με βιομηχανία και μορφωμένους εργάτες (κοινωνιολόγοι), άλλοι παρουσίαζαν το δημοτικισμό σαν πρόδρομο του σοσιαλισμού (Χατζόπουλος, Σκληρός, Ταγκόπουλος, Γκόλφης, Παρορίτης). Η πρώτη διαφοροποίηση και το πρώτο ξεκαθάρισμα έγινε στα 1907, που άρχισε στο «*Νουμά*» η κοινωνιολογική συζήτηση ανάμεσα στο Σκληρό και τον Ίδα με τους γύρω στον καθένα από τους δυο.

Η εξέλιξη γρήγορα έδειξε πως ο δημοτικισμός ο ίδιος δεν έχει μέσα του κανένα ουσιαστικό περιεχόμενο, παρά το περιεχόμενο του το δίνει η κοινωνική τοποθέτηση του κάθε δημοτικιστή. Έτσι χρεωκόπησε ολότελα ο δημοτικισμός σαν ιδανικό εθνικοκοινωνικό. Και μόνο στις ημέρες μας, όπου οι αστοί διανοούμενοι έχασαν να νερά τους και κοιτάζουν ν' αρπαχτούν απ' οποιοδήποτε ζωηρόχρωμο φλάμπουρο, για να κρύψουνε τη γύμνια τους ή να σκεπάσουνε το ένα και μόνο ιδανικό που τους απόμεινε, το φασισμό, βρέθηκε ένας «παλαίμαχος» ιδεολογικός ακροβάτης ο κ. Σπύρος Μελάς για να υψώσει τάχα το δημοτικισμό σε λάβαρο αναγέννησης από τις σελίδες του περιοδικού «*Ιδέα*». Και ο ίδιος όμως κατάλαβε γρήγορα πόσο έγινε γελοίος και δεν έδωσε καμιά συνέχεια στην ηρωική χειρονομία του.

Και τώρα γεννιέται το ερώτημα. Σε ποια θέση βρίσκεται το γλωσσικό ζήτημα ύστερ' από τη χρεωκοπία του αστικού δημοτικισμού και πότε θα λυθεί; Απ' όσα είπαμε βγαίνει νομίζω καθαρά η ακόλουθη διαπίστωση.

Η αστική τάξη δεν έχει πια σήμερα καμιά διάθεση να λύσει το γλωσσικό ζήτημα. Απεναντίας, όσο γίνεται πιο συνειδητό και πιο ξεκάθαρο, πως η λύση του γλωσσικού ζητήματος είναι βασικός όρος για το ξύπνημα της συνειδησης των μαζών, η αστική τάξη έχει κάθε συμφέρο να θολώσει τα νερά και να χαλάσει και κείνο ακόμη, που έγινε πρωτύτερα με την καλλιέργεια της λαϊκής γλώσσας από τη λογοτεχνία. Δηλαδή όχι μόνο δε θέλει να λύσει το γλωσσικό ζήτημα, παρά θέλει να του δώσει μια στραβή λύση, για να δυσκολέψει το δρόμο της πνευματικής απολύτρωσης του εργαζόμενου λαού.

Σ' αυτό έχει όργανό της το γλωσσικό οπορτουνισμό, φαινόμενο παράλληλο με τον κοινωνικό και πολιτικό οπορτουνισμό με τις ποικιλότητες μορφές του.

Το γλωσσικόν αυτόν οπορτουνισμό στα καθέκαστά του, θα τον εξετάσω σε άλλο άρθρο μου.

Δημήτρης Γληνός

* Από το περιοδικό «*Νέοι Πρωτοπόροι*», τεύχ. 5, Μάης 1934, σελ. 186 - 188.